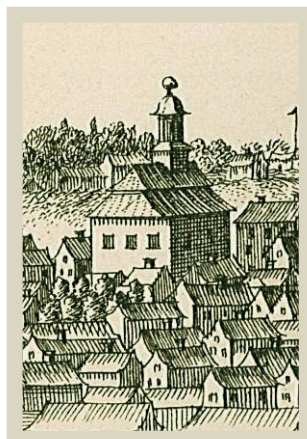

I skuggan av Köpings rådhus

Arkeologisk förundersökning

Fornlämning Köping 148:1
Dana 10
Köpings stadsförsamling
Köpings kommun
Västmanland

Ulf Alström

I skuggan av Köpings rådhus

Arkeologisk förundersökning

Fornlämning Köping 148:1

Dana 10

Köpings stadsförsamling

Köpings kommun

Västmanland

Ulf Alström

Utgivning och distribution:
Stiftelsen Kulturmiljövård
Stora gatan 41, 722 12 Västerås
Tel: 021-80 62 80
Fax: 021-14 52 20
E-post: info@kmmmd.se

© Stiftelsen Kulturmiljövård 2011

Omslagsbild: Rådhuset i Köping omkring år 1700 (Detalj från *Svecia antiqua et hodierna*).

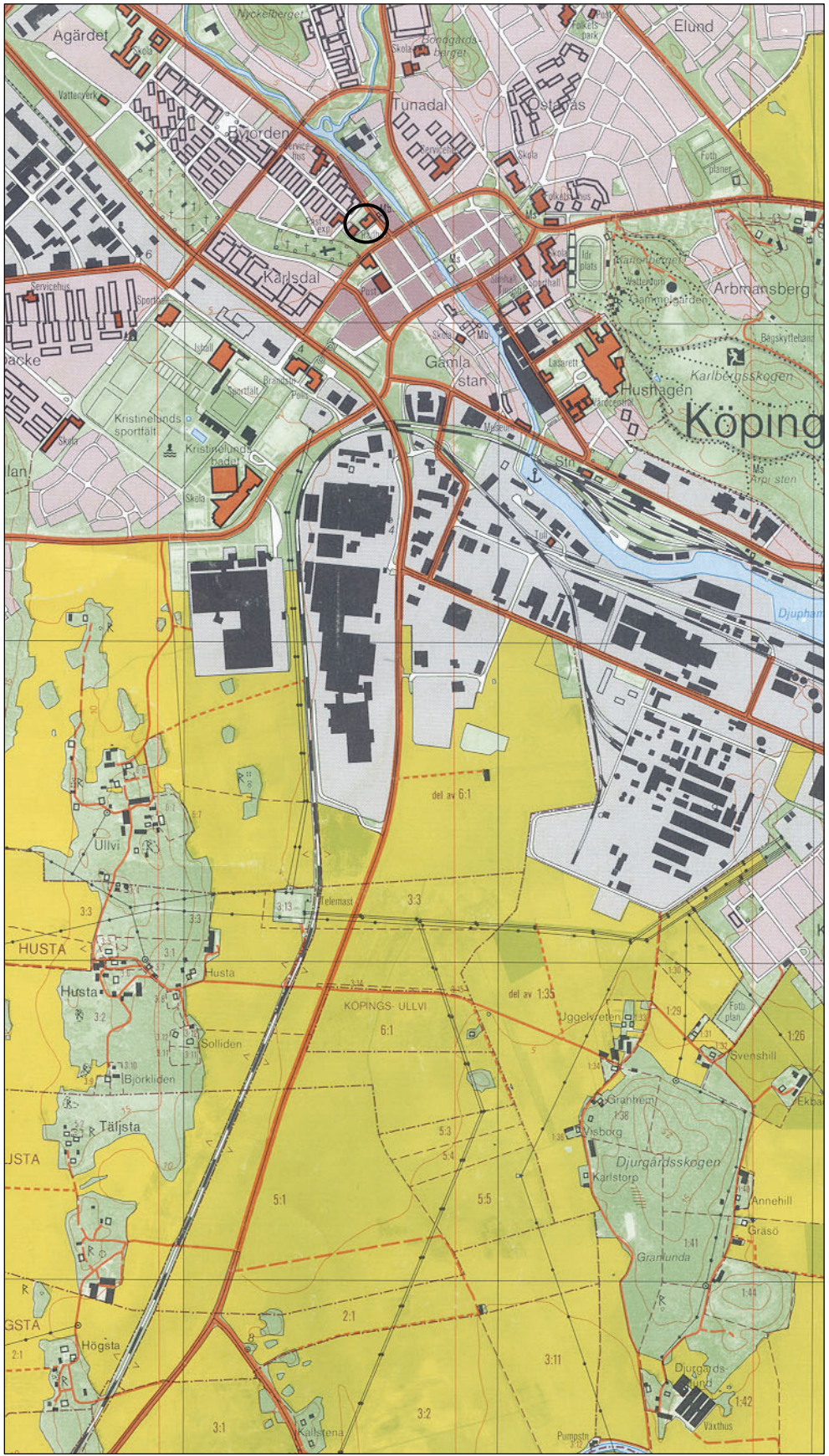
Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet. Ärende nr MS2006/01407.

ISBN: 978-91-7453-068-1

Tryck: Just Nu, Västerås 2011.

Innehåll

Sammanfattning.....	5
Inledning.....	6
Bakgrund	6
Målsättning och syfte.....	7
Genomförande	7
Undersökningsresultat.....	8
Tolkning och utvärdering	10
Referenser.....	11
Kart- och arkivmaterial	11
Otryckta källor.....	11
Litteratur.....	11
Tekniska och administrativa uppgifter	11
BILAGA. Fyndtabell.....	12

Figur 1. Undersökningsplatsens läge markerat med en oval. Utdrag ur ekonomiska kartan. Skala 1:20 000.

Sammanfattning

Under två mycket kalla novemberdagar år 2010 har Stiftelsen Kulturmiljövård genomfört en arkeologisk förundersökning i kvarteret Dana i Köping.

Förundersökningsområdet var beläget norr om Köpings rådhus i direkt anslutning till husets väggar. Undersökningsområdet var beräknat till 30 m² men omfattande sentida markarbeten reducerade ytan där orörda kulturlager kunde dokumenteras till cirka 10 m². I botten på schaktet på cirka 5,5 m över havet dokumenterades ett golvlager tillsammans med en väggsyll. Huset dateras genom två ¹⁴C analyser till i huvudsak 1500-talet men även sista årtiondena av 1400-talet och de första av 1600-talet måste räknas med i tidsspannet.

Därmed förstärks bilden av att området vid torget togs i bruk under 1400- och 1500-talen.

Inledning

Inför en mindre utbyggnad på Köpings rådhus har Stiftelsen Kulturmiljövård utfört en arkeologisk förundersökning. Den arkeologiska förundersökningen genomfördes under två dagar i november månad 2010 då temperaturen visade på 15 minusgrader. Arbetet genomfördes efter ett beslut av Länsstyrelsen i Västmanlands län 2010-11-10 (dnr: 431-3834-10).

Den arkeologiska förundersökningen beställdes av Köpings kommun, Fastighets-samordningen, som också bekostade arbetet.

Bakgrund

Torget i Köping har med stor sannolikhet legat i norra delen av det medeltida Köping. 1474 får staden marknadsrätt. Den utfärdas av Sten Sture d.ä. Torget omgavs vid den tiden, slutet av 1400-talet och början av 1500-talet, av bodar där köpmän och hantverkare sålde sina varor. Torget ligger nedanför kyrkan som omkring 1448 blev både socken- och stadskyrka efter det att S:t Olofs kyrka, som låg i området kring Mullgatan, revs. Kyrkan vid torget eldhärjades 1437. Därefter byggdes en större kyrka.

1637 fanns en rådstuga mitt på torget. 1687–88 uppfördes ett nytt rådhus på samma plats. Det rådhus som nu står uppfördes i slutet av 1800-talet (Björnånger 1974, Medeltidsstaden 11. 1979).

Figur 2. Köpings gamla rådhus som byggde 1687–1688. I bakgrunden syns det nuvarande rådhuset som är under uppförande när bilden togs 1876. (Bild från Björnånger 1974 med bildhänvisning till Köpings museum).

Tidigare har två arkeologiska undersökningar genomförts vid torget. 2008 grävdes ett schakt för fjärrvärme i kvarteret Dana varvid dateringar till slutet av medeltiden och in i Vasatid erhöles. 2009, i samband med byte av fjärrvärmeledning, dokumenterades bebyggelse i torgets södra del. Den äldsta bebyggelsen med tillhörande kulturlager daterades till 1400-talet. Ett något yngre kulturlager daterades till 1500-talet (Alström 2009a, 2009b, Björnånger 1974, Medeltidsstaden 11 1979).

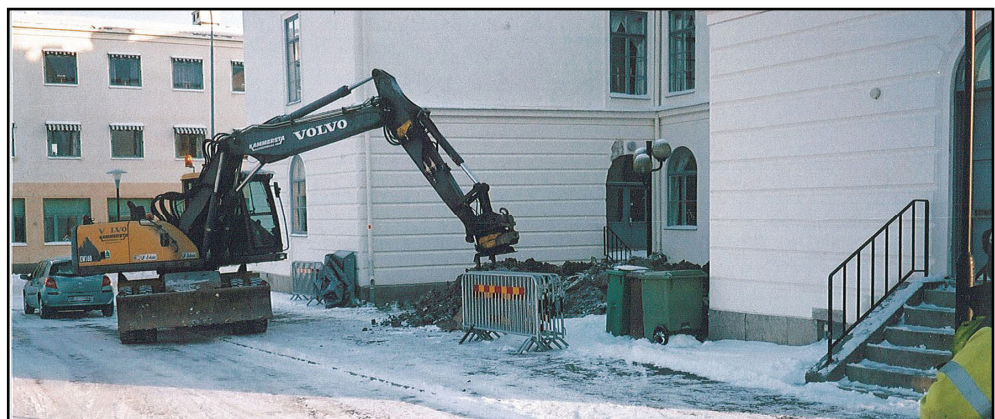
Det tycks alltså som om området öster om kyrkan började utnyttjas under 1400-talet. Först med en officiell marknad. Därefter också med rådstuga/rådhus.

Målsättning och syfte

Målsättningen med den arkeologiska förundersökningen var att avgränsa fornlämningen inom schaktet. I målsättningen ingick också en bedömning av kulturlager, anläggningar och fynd till karaktär, mängd och bevarandegrad. Om kulturlager och anläggningar endast bevarats i begränsad omfattning kunde de undersökas och tas bort inom ramen för förundersökningen. Syftet med den arkeologiska förundersökningen var att dokumentera anläggningar och lager med hjälp av plan- och sektionssritningar samt att i möjligaste mån datera dessa utifrån fynd och ¹⁴C analyser.

Genomförande

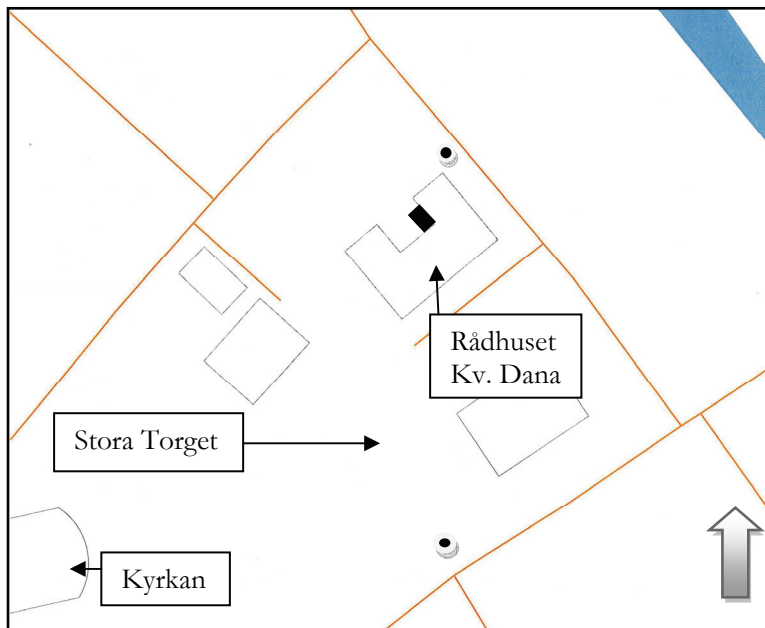
Den arkeologiska förundersökningen genomfördes i sträng kyla vilket givetvis påverkade dokumentationsnivån. Schaktet dokumenterades med 1 planritning där skala 1:100 valdes. Schaktets västra kant dokumenterades med en sektionssritning i skala 1:20. Schaktet grävdes i huvudsak med maskin och schaktbotten täcktes med mattor under natten. Trots den 15 gradiga kylan uppstod ett smärre problem med att vatten samlades i botten av schaktet. Detta berodde på att det fanns ett artificiellt skapad lokal vattennivå intill rådhuset. Anledningen till det var att Köpings kommun vill förhindra uttorkning och därmed sättningar i rådhuset.

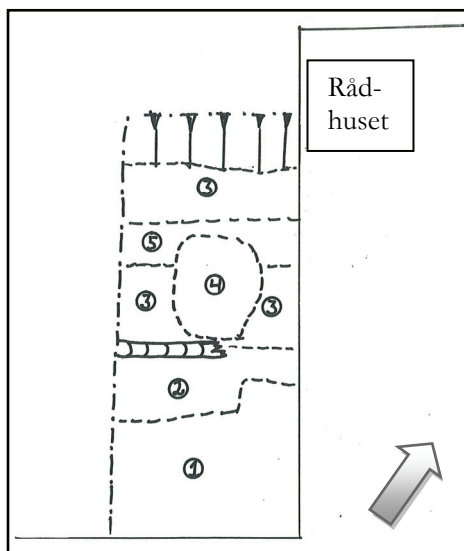
Figur 3 Undersökningsytan låg norr om rådhuset intill en utbyggnad från 1920-talet. Bilden tagen från nordväst. (Foto U. Alström.)

Undersökningsresultat

I undersökningsområdet påträffades moderna nergrävningar i form av dräneringsrör utefter rådhusets väggar. Här fanns även frigolitskivor. I botten av schaktet framkom ytterligare nergrävningar vars syfte förblev okända. Gissningsvis kan de ha att göra med den konstgjorda grundvattennivån vid rådhuset. I norr fanns en optokabel där säkerhetsavståndet måste hållas. I och med dessa förutsättningar återstod det bara cirka 10 m² där arkeologisk information kunde dokumenteras.

Figur 4. Svart rektangel markerar undersökningsområdet. Prickor markerar platserna för tidigare utförd ¹⁴C datering. (Utdrag ur digitala fastighetskartan skala 1:2 000).

Figur 5. Lager och bebyggelseämningar i rådhusets schakt. 1, sentida nergrävning. 2, brunsvart organiskt material med flis. 3, golvlager bestående av lera med sot och kol samt troligtvis bränd torr. 4,5, sentida nergrävningar. (Planritning skala 1:100.)

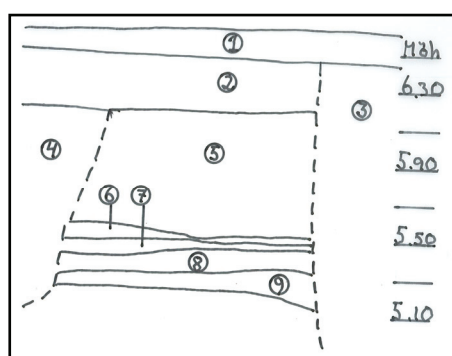
I schaktet intill rådhusväggarna påträffades ett flertal sentida nedgrävningar som påverkade det äldsta kvarvarande intakta kulturlagret.

Trots det kunde undersökningen konstatera att en byggnad stått på platsen långt innan rådhuset byggdes. Lager 3 (figur 5) betecknar ett gråbrunt lergolv som begränsas i söder av en syllstock som låg nersjunken i ren blålera. Syllens som tillhört en vägg var 1,5 m lång och 0,2-0,35 m tjock.

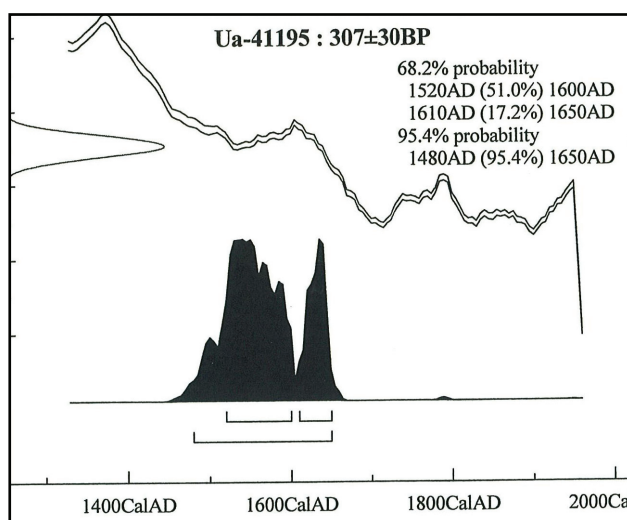
På lergolvet låg sot och kol tillsammans med bitar av torv som kan vara rester efter husets tak. Fyra skärvor keramik påträffades på golvet. De dateras till 1500 och 1600 talen.

Under golvlagret fanns ett blågrått lerlager med inslag av träflis, kol, tegelfragment och kulturjord. Lagret bör kopplas till golvlagret tidsmässigt.

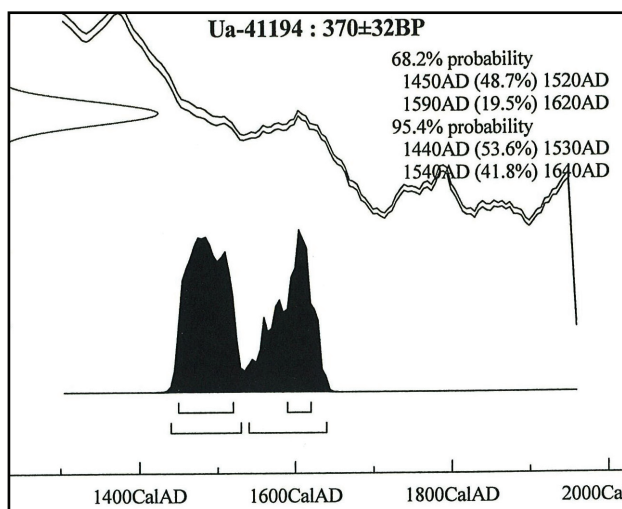
Trots de omfattande moderna nedgrävningarna kunde en sektion av schaktets sydvästra vägg ritas. Sektionsritningen visar att stora markingrepp skett i området sedan tidigare. Sektionen visar också att den äldsta bebyggelsefasen var relativt intakt. Spår efter en brand kunde påvisas i golvmaterialen. Köping drabbades av en större brand i slutet av 1540-talet (Björnånger 1974, s.38). Om det är den branden som satt sina spår i undersökningsschaktet är naturligtvis en osäker slutledning. ¹⁴C – dateringar från djurben stärker dock dateringen av huset och äldsta kulturlagret till 1400 - och 1500-talen.

Figur 6. 1, matjord. 2, grus och sand. 3, sentida nedgrävning. 4, sentida nedgrävning. 5, omrört kulturlager med stort inslag av tegel och grus. 6, brungrått lager med tegelfragment, kol och djurben. 7, gråbrunt lergolv med tegelfragment, sot och kol. 8, blågrå lera med kulturjordsinblandning med tegelfragment och kol. 9 Ren brunblå lera. (Profil mot sydväst. Skala 1:40.)

Figur 7. ¹⁴C prov taget från lager 8 (figur 6). Provet visar med 95 % sannolikhet att benet kommer från ett djur som dött (slaktats) under perioden 1480–1650 vår tideräkning (Possnert 2011).

Figur 8. ¹⁴C prov taget i direkt anslutning till träsyllen (figur 5). Provet visar med 95 % sannolikhet att benet kommer från ett djur som dött (slaktats) under perioden 1440–1640 vår tideräkning (Possnert 2011).

Förutom ¹⁴C dateringarna kan den påträffade keramiken bidra med ytterligare generella dateringar. I schaktmassorna, särskilt de omrörda lagren 3, 4 och 5 (figur 6), påträffades yngre rödgods, stengods, vitt kakel samt ett par trasiga pilsnerflaskor. Flaskorna togs inte tillvara. Från de omrörda massorna tillvaratogs också 2 förmodade fragment av munk- och nunnetegel med datering till medeltid. De andra fynden dateras från 1600-talet till och med 1800-talet.

Tolkning och utvärdering

Området vid Stor torget i Köping där kvarteret Dana ingår har nu tre arkeologiska förundersökningar genomförts.

I samband med fjärrvärmearbete 2009 dokumenterades kulturlager och byggnadsrester i södra delen av torget. Dessa daterades genom ¹⁴C (Alström 2009b).

Fjärrvärmearbeten var också orsak till undersökningarna i kvarteret Dana 2008. Här daterades också kulturlager och byggnadsrester genom ¹⁴C och keramik

Med nu genomförda undersökning vid Rådhuset finns det sex ¹⁴C dateringar från området vid Torget. Dateringarna har en 95% sannolikhet att vara korrekta.

Kvarteret Dana (undersökt 2008).

1440–1640, 1420–1520 vår tideräkning.

Stora Torget (undersökt 2009).

1280–1400, 1440–1640 vår tideräkning.

Rådhuset kvarteret Dana (undersökt 2010).

1440–1640, 1480–1650 vår tideräkning.

Det tycks alltså som om området vid torget började utnyttjas under 1300 - talet, men det är först på 1400- och 1500-talen som bebyggelsen har expanderat så att det ger större avtryck i det arkeologiska materialet.

Referenser

Kart- och arkivmaterial

Ekonomiska kartan 10G:80. Skala 1:20 000.
Utdrag ur Digitala fastighetskartan. Skala 1:2 000.

Otryckta källor

Possnert, G., 2011. Resultat av ¹⁴C datering obrända ben från Köping. Ångströmlaboratoriet. Tandemlaboratoriet. Uppsala universitet. Uppsala.

Litteratur

Alström, U., 2009a. Kvarteret Dana i Köping. *På gränsen till medeltiden. Arkeologisk förundersökning i form av schaktningsövervakning*. Kulturmiljövård Mälardalen Rapport 2009:16. Västerås

Alström, U., 2009b. *Fjärrvärme i Torggatan. Arkeologisk förundersökning i form av schaktningsövervakning*. Kulturmiljövård Mälardalen Rapport 2009:39. Västerås.

Björnånger, O., 1974. *Köping. Stad från tidig medeltid och fyratusenårig kulturbygd*. Köpings kommun. Köping.

Dahlberg, E., 1920. *Svecia antiqua et hodierna* (nytryck). Stockholm
Medeltidsstaden 11. 1979 Köping. Raä och SHM Rapport. Stockholm.

Tekniska och administrativa uppgifter

<i>KM dnr:</i>	KM 10129
<i>Länsstyrelsen dnr, beslutsdatum:</i>	431-3834-10 Beslut 2010-11-10
<i>Undersökningsperiod:</i>	29-30 november 2010
<i>Arkeologtimmar:</i>	25 timmar
<i>Maskintimmar:</i>	14 timmar
<i>Exploateringsyta:</i>	30 m ²
<i>Personal:</i>	Ulf Alström, Jonas Ros
<i>Belägenhet:</i>	Rådhuset, kvarteret Dana, Köpings stadsförsamling, Köpings kommun, Västmanlands län, Västmanland
<i>Ekonomisk karta:</i>	10G:80
<i>Koordinatsystem:</i>	SWEREF 90
<i>Koordinater:</i>	X 6597721 Y 556142
<i>Höjdsystem:</i>	RH 2000
<i>Inmättningsmetod:</i>	Manuell
<i>Dokumentationshandlingar:</i>	Förvaras på KM i väntan på fyndfördelning
<i>Fynd:</i>	Fynden F1 – F7 förvaras på VLM

BILAGA. Fyndtabell

Fyndnr	Sakord	Material	Egenskap	Vikt, gr	Antal	Antal. fragm.	Fragm. grad	Fyndomständighet
1	Y. rödgods	Lera	Glaserat	225	12	18		- Från lager 2-4 (figur 6)
2	Stengods	Lera	Glaserat	55	3	4		- Från lager 2-4 (figur 6)
3	Y. rödgods	Lera	Glaserat	79	1	2		- Lösfynd vid schaktning
4	Pipfragment	Lera	Skaftdelar	3	1	2		- Lösfynd vid schaktning
5	Taktegel?	Lera	Munk/nunne tegel ?	74	1	2		- Lösfynd vid schaktning
6	Beslag	Kopparlegering	-	12	1			Från lager 2-4 (figur 6)
7	Y. rödgods	Lera	Glaserat, rullstämplar	26	2	4		- Lager 3 (figur 5)

